فهرست

عنوان   مخ
لومړی څپرکی ۳
د پیسو پیدایښت او د علماؤله نظره د هغوی تعریف.. ... ۳
دبارتړ سیستم ستونزی.. ۵
د تاریخ په اوږدو کې د پیسو وده او تکامل.. ۷
د پیسو دندې ۱۴
د پیسو ارزښت.. ۱۸
دپیسو کورني ارزښت.. ۱۹
د پیسو باندنی ارزښت.. ۲۰
دوهم فصل.. ۲۲
د پیسو سیستمونه او د پیسو دخپرولواصول.. ۲۵
دوه فلزي سیستم ۲۴
ګریشام قانون.. ۲۵
د پیسو یو فلزي یعني طلایې سیستم.. ۲۶
د دوو فلزاتو مخلوط سیستم.. ۲۷
د بانکنوټ سیستم.. ۲۸
دپیسو دنشرولو اصول.. ۳۰
په بانکنوټ باندي د طلا د تبادلې معیار.. ۳۱
د الکترونیکي پیسو منځته راتګ.. ۳۴
دریم څپرکی.. ۳۶
د پیسو د مقدار په اړه د پوهانو نظرونه.. ۳۶

د پیسو د مقدار تیوري...۳۶
د فیشر نظریات...۳۷
د پیسو د مقدار په تیوري باندې نیوکې...۳۹
ماخذونه...۴۲

لومړی څپرکی

د پیسو پیدایښت او د علماؤله نظره د هغوی تعریف

مخکي تر دې چې د پیسو د پیدایښت په هکله اجتماعي ، اقتصادي او سیاسي پدیدې و څیړل شي، غوره ده چې په لومړی سر کي د پیسو د ماهیت او اهمیت په هکله معلومات تر لاسه کړو چې د هغوی داخلي او بهرني جوړښت نمایندګي یا استازیتوب کوي، نو په دې اساس ویلای شو چې د پیسو پیدایښت د بشر له پیدایښت سره یو ځای منځته راغلی دی او د بشر د ژوند په اوږدو کي د هغه د لاسته راوړنو او ایجادونو له کبله کولای شو ددغې اقتصادي پدېدې تاریخ تثبیت او معلوم کړو.

که څه هم په دغه خاورینه کره کي د بشر د هستوګنې تاریخ ملیاردونه کلونه له ځانه سره ولري خو د تر لاسه شویو لاسوندونو او مدارکو په بنا ویلای شو چې چې لرغون پیژاندو د حضرت عیسی له میلاد نه نژدې 2٧00 کاله مخکي د بابل په ښار کي د دجلې او فرات د سیندونو تر منځ چې د اوسني بغداد له ښار څخه یو سلو شل کیلومره لري شتون لری، د پیسو د ودې او تروج اثار موندلي دي . البته دغه اثار د هغه ځای په غرونو کي له هغو مغازو ، انساني کوپړیو او داسیی نورو هغو تصاویرو څخه عبارت دې چې په دغه سیمه کي د انسانانو هستوګنه تثبتوي. په دې ځای کي ممکن پوښتنه مطرح شي چې دغو انسانانو خپلې اړتیاوي دکوم څه په واسطه رفع کولي، نو ویل کیږی چې په دې وخت کي اقتصاد پیژندني ابتدایې بڼه درلوده، له همدې کبلهد هغوی د اړتیاؤ رفع کول د ورو او بطي بهیر ښودنه کوي. نو غوره ده چې له پیل یا ابتدایې پړاو نه د بشر د اړتیاؤ وضع تر مطالعې لاندي ونیسو.

ه لومړی سر کي په انفرادی توګه او له هغه وروسته په ګروپي یا ډله یز ډول په دواړو پړاونو کي د بشر د اړتیاؤ رفع کیدل د بشر د خوړو له موضوع څخه عبارت دي. په دې معنا چې په لومړۍ پړاو کي انسانانو

له خپل چاپیریال او شاوخوا څخه غذا تر لاسه کوله ، خو کله چې د دوی په شا وخوا کې د غذایې موادو لاسته راوړل ستونزمن شول، نو مجبور شول چې له یوه ځای څخه بل ځای ته مهاجرت وکړي.

د ویري او خوف په څیر یو لړ احساساتو هم هغوی دې ته اړیستل تر څو کالوني یا ډله یز حرکت وکړي او ژوند غوره کړي همدغه لامل دی چې د کیفیت او کمیت له مخي له بېلابېلو خوراکونو سره مخ کیدل. له دې څخه وروسته هغوی د هغو وسایلو په هکله فکر کول شروع کړل چې له دوی سره یې د خوړو په تر لاسه کولو کي مرسته کولای شوای، همدا شان په دې مرحله کي د انسانانو په منځ کي د زورور او کمزوري انسان فکر او پرتله منځته راغله او په ورته حال کی د ترس یا ویرې ایجاد دی چې انسانان یې اړیستل تر څو نه یوازي د خپلو غذایي اړتیاؤ په هکله فکر وکړي بلکي د خپل ځان د ژغورني او سرپنا په هکله هم فکر وکړي تر څو د داړونکو حیواناتو له شر څخه په امن کي پاتي شي، نو په دې توګه انسانان فکر کولو ته اړ شول تر څو د خپلو بېلابېلو اړتیاؤ په هکله فکر وکړي ، همدغه لاملونه دې چې د بشر د ودې او اړتیاؤ سبب ګرځیدلي دي او د لومړی ځل لپاره یې د خپلو اړتیاؤ رشد او تکامل او د هغوی د لاسته راوړنیفکر ځانته جلب کړ او د خپلو اړتیاؤ د لري کولو د وسایلو په فکر کي شول.

دا چې په هغه زمانه کي نه خو پیسو شتون درلود او نه د پیسو په اړه د کومو معلوماتو څرک لګیده، خو په دې وخت کي د لومړی ځل لپاره د پرتلې یا مقایسي کلمه منځته راغله چې د همدې کلمي له مخې یې وکړای شول د خپلو لاسته راوړنو د ارزښت په هکله فکر وکړي. همدا شان په ورته وخت کي انسانې اړتیاؤ هغوی دې ته اړ کړل تر څو د تبادلې له روش څخه استفاده وکړي.

د همدغو اړتیاؤ د رفع کولو له کبله انسانان دوهم پړاو ته ننوتل چې د جنس په جنس تبادله یا Barter سستم په کي رامنځته شو چې دغه ډول اقتصاد د د مولده ځواکونو له مخې د طبعې اقتصاد په نامه یادیږي.

د جنس په جنس تبادله رواج شوه او دانسان د اړتیاؤ د زیاتوالي له مخې د جنس د تبادلې سستم له یو اړخیز ډول څخه دوه اړخیز ډول ته بدلون وموند یانی یوه جنس د څو جنسونو په مقابل کي ځای ونیو او د څو

جنسونو په مقابل کي يې د تبادلې ورتيا تر لاسه کړه چې د تبادلې دغه ډول د تبادلې د څو اړخيز سيستم په نامه يادېږي.

د تبادلې دغه سستم هم ملياردونه کاله زماني واټن له ځانه سره لري او وروسته يې دهغو ستونزو له مخي چې په دې سستم کي منځته را تلې، وکړای شول چې خپل ځای جنس په جنسسيستم ته پريږدي

دبارټر سيستم ستونزی

۱:دطرفينو ترمنځ د غوښتنو دمطابقت نه موجوديت

په بارټر سيستم کي يو لويه ستونزه د توکو اوخدمتونو په تبادله کي د اړخونو ترمنځ د غوښتنو د مطابقت نه موجوديت وه او په دي سيستم کي ډيره گرانه ده چي يو کس دخپلي اړتيا وړ توکي په اساني سره ترلاسه کړي يعني کله چي کله به کوم شخص غوښته د خپلي خوښي جنس لاسته راوړي نو دی به د داسي شخص په لټه کې وه چي دوهم شخص د لومړي شخص جنس ته ضرورت ولری او همدارنگه لومړي شخص به د دوهم شخص جنس ته ضرورت درلود د داسي شخص پيدا کول يو څه ستونزمن وه دمثال په ډول يو شخص کالي درلودل او بل شخص به غنم، د غنم شخص غواړي چې کالي ترلاسه کړي هغه هم د غنمو په مقابل کي او د کاليو شخص هم غواړي چي غنم لاسته راوړي هغه هم د کاليو په مقابل کي ترلاسه کړي نو د دواړو اشخاصو ترمنځ د ا تجارت ستونځمن وه علت يې د طرفينو کموالی وه .

۲:د ارزښت د اندازه گيري لپاره واحد نه موجوديت:په بارټر سيستم کې د توکو خدمتونو د ارزښت د معلومولو لپاره داسي يوي وسيلي شتون نه درلود چې له مخي يي د توکو او يا هم د خدمتونو ارزښت اندازه او راکړه ورکړه ورباندي ترسره شي او يوه بله ستونزه داهم چي گټه او زيان اندازه کړی .

۳:**ویش قابلیت نه موجودیت:**په بارټر سیستم کې یوه ستونزه دا هم وه چې ځیني اشیا دي چې د ویش وړتیا نه لري هغه په اساني سره نه شواى تبادله کیداى

دمثال په ډول :احمد اس ته اړتیا لري او ورسره میږي شتون لرى نو په بنار کې باید داسي شخص پیداکړي چې اس ورسره وي او میږو ته اړیتا ولری نو که داسي شخص پیدا هم شي نو د دوي تر منځ په تبادله کې بیا هم ستونزه وه ځکه چې محمودبه له احمدڅخه د اس په مقابل کې لس میږي غواړي او احمد به میږي نه ورکوي او یا هم دا چې چې احمد به یو اس ته او محمود به دوو میږو ته ضرورت ولري او له دواړو سره به یو دبل د اړتیا وړ توکي هم شتونه ولرى که چیري دوي په تبادله راضي هم شي بیا هم ستونزمنه ده چې راکړه ورکړه ترسره شي ځکه چې احمد نه شي کولاى چې محمود ته ددوو میږو وړاندي نیم اس او یا هم د اس یوه برخه ورکړي .

۴:**د ارزښت په زیرمه کولو کي ستونزه :**په بارټر سیستم کي ځیني توکي دپیسو په ډول د ډیر وخت لپاره نشي زیرمه کیداى ځو په راتلونکي د نورو توکو او یا خدماتو د راکړي ورکړي په وړاندي ترینه ګټه واخیستل شي مثلا:غوښه ،رومیان ،کچالو اوداسي نور

۵:**د شتمنو په لیږد کي ستونزه** :په بارټر کی سیستم کي له یوي سیمی نه بلی سیمي ته دشتمنیو لیږد له ډیرو ستونزو سره مخ وه.

مثال په ډول:احمد په کابل کي ۱۰۰۰پسونه لري نو د دومره پسونو لیږد د هرات ولایت ته ډیر ستونزمن وه.

اوداسي ځیني نور ستونزي درلودی ترڅو داسیستم له منځه ولاړه.

د تاريخ په اوږدو کي د پيسو وده او تکامل

په دې ځای کی بهره ده په لومړی سر کي د تاريخ پړاو تر مطالعې او څيړنې لاندي ونيسو.

کولای شو د مولده ځواکونو يا توليد د وسايلو له مخي پيسې توپير کړو يانی)يعنی(که چيرته د انسانانو اقتصادي وده د تاريخي مراحلو له مخي وڅيړو، د پنځو تاريخې پړاونو لرونکي ده چې لومړی پړاو يې د ودې او وحشت او يا لومړني کمون له مرحلې څخه جوړ شوي چې د وحشت او لومړي پړاوکې انسانانو د پيسو په برخه کي داسې فکر کاوه چې ګواکي د تبادلې سستم مستقر دی او د اجناسو د تبادلې په برخه کي له هغه څه نه ګټه واخيستل شي چي نادر او کم يافته وياو تر لاسه کيدل يې نسبتا ستونزمن وي او د هر چا له لوري يې د لاسته راوړني هڅو د کميابې يا ندرت ارزښت ور بخشلئ وي چې د فيل غاښونه او د زمري پنجې يې ځيني بيلګې دي چې د پيسو په توګه تري ګټه اخيستل کيدله .

دا چې د ورته توکيو تر لاسه کول يو ستونزمن عمل ده او د اصالت په صورت کي يې د انسان د له منځه تلو يا له منځه تللو ويرې شتون درلود نو په پايله کی له فلزاتو څخه ګټه اخيستل پيل شول او په ورته وخت کي د حاکم او محکوم د طبقي د بروز يا منځته راتلو سبب شول او د طبقاتو تر منځ پولې او سرحدونه جوړ شول او له يوه ځای څخه بل ځای ته د موادو ليږد او نسبې تبادلوي تجارت اوج ته ورسېدو چې د فيل د غاښونو او زمري د پنجو ځای سرو او سپينو زرو ونيو او له تاريخې نقطه نظره دوهم پړاو يانې د بردګې مرحله پيل شوه او تر څوارلسمي او پنځلسمي پيړی پوري يې دوام وکړ. د دولت اداري سيتستم را منځته شو ، پاچايان هم د سرو او سپينو د را ټولولو په هڅو کي شول تر څو له هغوی څخه سکې جوړې کړي او او د اجناسو د رانيولو په برخه کي د پيسو په توګه تري ګټه واخلی.

ترتيب کوونکی : حسين شاه «حکيمزی»

د تاریخي پړاونو له مخې دغلامانو پاڅون د خاوندانو په وړاندې ینځلسمې پیړی په وروستیو کې پیل او او په پایله کې د غلامی سستم د ماتې لامل شول چې په ځای یې درېیم تاریخي پړاو چې د فیودالیزم له پړاو څخه عبارت دی چې تر شپاړسمې او اولسمې پیړی ، حتی په هند او چین او اسیا په براعظمونو کې د اتلسمې پیړۍ تر اخري پورو دوام وکړ.

په دې پیړۍ کې د پیسو د پیدا کیدلو په برخه کې پاچاهانو د سرو او سپینو زرو له سکو څخه کار اخیسته. د اوسپنیزو پیسو سیستم چې بیلابیل ډولونه یې مطالعه کولای شو له هغه وروستهبه یې د ډولونو په برخه کې معلوامات تر لاسه شي چې د اوسپنیزو پیسو دغه سستم په نړۍ کې تر نولسمې پیړۍ پوري دوام درلود. د دغه سیستم محور له سرو او سپینو زرو څخه جوړ شوي دی، دغه دوه فلزات تر نولسمی پیړی پوري بدلون مومي. د سرو او سپینو زرو ګډ مشخصات په لاندي ډول دی:

. دواړه یې نادر یا لیږ پیداکېدونکي دي

. دواړه یې د زنګ وهلو خاصیت نلري

. دواړه یې په کوچنیو پانو او ټوټو باندي د وزن او اررزښت له بایللو پرته ویشل کیدی شي

.دواړه یې په اسانی سره لیږدول کیدی شی

.دواړه یې د زینت او ښکلا لپاره کارول کیدی شی

.دواړه فلزات د ذاتي ارزښت لرونکي دی

نن ورځ هم د پورته خصوصیاتو لرونکي پیسې د غوره خاصیت لرونکو پیسو په ډول پیژندل کیږي.

د پیسو خصوصیات

پيسې هم د نور ټولو اقتصادي پدېدو په څير يوه مهمه اقتصادي پدېده ده چې د نورو اقتصادي واقعاتو او مفاهمو په څير د اقتصاد په داخلي او خارجي ساحاتو كي د خپل اهميت لرونكي دي. د دې لپاره چې دپيسو د ماهيت او مفهوم په هكله لابنه معلومات تر لاسه كړو، غوره ده چې د پيسو له خصوصياتو سره پيژندګلوي پيدا كړو. دا چې دغې موخې ته ورسيږو، اړ يو چې د پيسو داخلي او بهرني جوړښت درک كړو

د پيسو د خصوصياتو له درک كولو سره موږ د پيسو دندو ته هم نژدې كيږو ، د پيسو د دندو پيژندل له موږ سره مرسته كوي تر څو په ټولنه كي د هغوی له اقتصادي تاثيراتو سره په تړاو اقتصادي او غير اقتصادي متاع تشخيص كړای شو او د هيواد اقتصادي وضع په غوره توګه درک او تحليل كړای شو.

پيسې اوه ډوله خاصيتونه لري چې له هر يوه څخه يې په ځانګړي توګه يادونه كيږي خو په دې ځای كي غوره ده لومړي هغه ډلبندي كړو او له هغه وروسته ورباندي بحث وكړو .

۱. د تبادلي خاصيت

2. د شيانو د ارزښت د معيار خاصيت

۳. په پراخه توګه د منلو وړتيا

4. د ويشلو وړتيا

5. په اسانه توګه د ليږد او انتقال وړتيا

6. د تداوم خاصيت يا د اوږدې مودې لپاره د ساتلو خاصيت

۷. د ارزښت د ساتلو خاصيت

1. تبادله: که چیرته د خپل شتون له نقطه نظره وڅیړو، لیدل کیږی چې تبادله خورا اوږده سابقه لري ځکه تبادلې د طبیعي اقتصاد په سستم کې هم شتون درلودلای دی خو وروسته یې د مولده ځواکونو د ودې له کبله په بیلابیلو ډولونو وده کړي، تر څو د پخوالي مرحلې ته ورسیږي. خو په دې ځای کي پوښتنه مطرح کیږی چې د کومو عواملو له مخې د جنس په مورد کي تبادله منځته راغله؟ د پوښتني د ځواب کولو لپاره غوره ده چې د اقتصادي او غیر اقتصادي امتعو په هکله د تبادلې د اساسي علت په لټه کي شو چې کولای شو په دې اړه دوه مطلبونه مطالعه کړو.

لومړی دا چې وده د بشر له اړتیاؤ څخه دی او د محدودیتونو رفع کول یې له وسایلویا اسبابو څخه شمیرل کیږي ، په دوهم قدم کي امتعه یا شیان اقتصادي موثریت او معقولیت لري چې د همدغه اقتصادي موثریت او معقولیت په پایله کي ارزښت منځته راوړل کیږي چې ارزښت پخپله جنس ته د تبادلې ځواک ور ښني او لیدلي مو دي چې تبادله د تاریخ په اوږدو کي د اقتصادي امتعې په منځ کي موجوده وه او یو جنس په بل جنس باندي تبادله شویدی.

د اقتصادي امتعې تبادله داسي تعریف کوو ، هر شی چې د انسان اړتیا رفع کولای شي او په ورته حالت کي د تبادلې وړتیا لري له امتعې څخه عبارت دی ، نوپه دې اساس که چیرته په جنس کي د تبادلې پړاو مطالعه کړو، د بیلابیلو ډولونو لرونکي دي او په پای کي لیدل کیږي چې د تبادلې په برخه کي د اجناسو ځای پیسو نیولی دی یانې پیسو پخپله د تبادلې حیثیت ترلاسه کړي دي .

نو د تبادلې له نقطه نظره پیسې داسي تعریف کوو چې پیسې له هغو شیانو څخه عبارت دی چې د تبادلې د ځواک لرونکي وي.

پیسي هغه امتعه ده چې د توکو مشرک خاصیتونه په ځان کې را نغاړي یانی له یوه پلوه توکې ورباندي اخستل کیدی شي او له بله پلوه په توکو باندي پیسې تر لاسه کیدی شي. پیسې یو لیکل شوی سند دی چې د پیسو د تبادلوي ارزشت نماینده ګې کوي

لکه: «ددی سند لرونکی ته وعده ورکری چه دغوښتنی په وخت کی. . . . . ورکړی» بناءً دې پایلې ته رسیږو چې پیسې د تبادلي خاصیت لري.

2 .پیسې د توکو د ارزښت معیار دي : د پیسو دوهم خاصیت د پیسو له دندو سره تړاو لري چې دوهم مهم خاصیت ګڼل کیږي. په پیسو کې دغه خاصیت داسې څرګندولای شو چې دپیسو لومړنی خاصیت تبادله ده نو له هغه مخکې پکار دی چې په پیسو کې یو معیار یا قیاسیمفهوم نغښتی وي چې دغه قیاس او معیار پخپله د پیسو په واسطه ټاکل کیږي او د قیمت په بڼه انعکاس مومي. نو په دې توګه پوهیږو چې په ټولو شیانو او امتعه کي نغښتل شوي ارزښتود پیسو په واسطه ټاکل کیږي. څنګه چې په پیسو کې هم ارزښت اخیستل شوي دي ارزښت په خپله د انسان له کار څخه عبارت دی نو په پیسو کې هم کار د تر سره کولو وړتیا شته چې دپیسو دنشر په صورت کی هغه ته اشاره کیږي.

له پورتنیو توضیحاتو څخه دا پایله جوتیږي چې د ټولو اقتصادي او غیر اقتصادي شیانو او امتعې ارزښت د پیسو په واسطه تعین کیدی شي او د ارزښت د ټاکلو لپاره یوازنی معیار ګڼل کیږی .

3. په پراخه کچه د پیسو د منل کیدلو خاصیت: پیسې د یوې ټولنې د اړتیاؤ د لري کیدلو په موخه نشر کیږي چې په واسطه یې د ټولني وګړي کولایشي خپلې اړتیاوي پوره کاندي، نو په دې توګه اړینه ده چې پیسې یو اعتباري ارزښت ولري . له اعتباري ارزښت څخه زموږ موخه دا ده چې په یوه ټاکلي جغرافیوي قلمرو کی د چلند وړتیا ولري او د هغې سیمي ټول کسان یې د پیسو په توګه و پیژني . دا خاصیت هغه

مهال تحقق مومي چې دولت د یوه ښه حاکمیت لرونکی وي او هغه مهال دې خاصیت ته رسیږو چې پیسې د اسمي ارزښت لرونکي وي او دغه مطلب د یوه هیواد د تادیاتو له بیلانس سره اړیکه لري. په هره اندازه چې د پیسو اسمي یا خارجي ارزښت زیات وي په هماغه اندازه یې په ټولنه کي د حاکمیت ساحه پراخه وي او په هره اندازه چې د پیسو خارجي ارزښت کم وي په هماغه تناسب یې په ټولنه کي د حاکمیت ساحه کمزوري وي چې په دې حالت ښې پیسې د بدو یا بیکاره پیسو په واسطه له منځه وړل کیږي چې د بانکي سیاستونو په واسطه یې مخه نیول کیدی شي تر څو زموږ ښې پیسې له منځه ولاړې نشي .

4. د پیسو د وېشل کېدلو یا میده کېدلو خاصیت: په لویو او کوچنیو ارزښتونو باندي د ارزښتونود نه ویشل کیدلو خاصیت د تبادلې د طبیعي سیستم په برخه کي لویې ستونزي ایجادولې شي چې په پایله کي یې طبیعي اقتصاد په پولي اقتصاد باندي بدل شو او د جنس په ځای پیسې منځته راغلې چې له کبله یې کولای شو کوچني او سر ارزښتونه و پیرو، ځکه پیسې په لویو او کوچنیو ارزښتونو باندي د ویشل کیدلو خاصیت لري یانی)یعني(په میده پیسو باندي ویشل کیدی شي چې د خپلو اړتیاؤ په صورت کي تري ګټه واخلو.

5. د لیږ دیا انتقال د خاصیت لرل: لکه چې ولیدل شول په طبیعي اقتصاد کي له یوه ځای څخه‌بل ځای ته د ارزښتونو لیږدول یا انتقال د دغه اقتصاد لویه ستونزه جوړوله او جوي وضعي خو دغه ستونزي لا پسې پیچلې کولې ، نو په دې اساس انسان د یوه ارزښت د منځته راوړلو په فکر کي شو تر څو د هغه د لیږد یا انتقال په برخه کي له ستونزو څخه خلاصون ومومي چې په دې توګه‌په لومړی سر کي پیسې د تبادلې او ارزښت د معیار په صفت ومنلې شوې او له هغه وروسته د هغوی د ارزښت ساتلو موضوع مطرح شوه، دا چې سره او سپین زر له یوه لاس څخه بل لاس ته او یا د راکړې ورکړې له کبله توږل کیږي او

خپل ارزښت له لاسه ورکوي نو انسان دې ته اړ شو تر څو ددغې ستونزې څخه دمخنیوی په موخه دراکړې ورکړې له کم ځای ناستې وسیلې څخه استفاده وکړي له دغو قیمتي فلزاتو څخه د ګټې په ځای ګټه اخیستل پیل له کوم ځای ناستي کاغذ څخه کړي او د هغوی د ارزښت ساتلو هڅو ته دوام ورکړي .

6. د پیسو د دوام خاصیت: د پیسو له تداوم څخه زموږ موخه د پیسو هغه خاصیت دی چې په لنډ وخت کي له منځه ولاړې نشي او تر اوږدې مودې پوري په چلند کي پاتي شي او د انسانانو د اړتیاؤ د لري کولو وړتیا ولري. د پورتني خاصیت د روښانه کولو په موخه غوره ده چې په اقتصاد او ټولنه کي د پیسو د ارزښت د لوړوالي اوښکته والي په اړه بحث وکړو. ځکه کله چې د خارجي اسعارو په مقابل کي دپیسو ارزښت لوړ وي نو په ګړندی توګه له منځه نشي تللای او تر اوږدې مودې پوري دوام کوي . په دې ځای کي زموږ مطلب دا دی چې که چیرته زموږ صادرات دواورداتو په پرتله زیات وي ، په دې صورت کي زیات خارجي اسعار هیواد ته داخلیږی چې د ټولني د اقتصادي رشد او ودې لامل ګرځي ا و د هیواد په داخل کي د تولیداتو سطحه لوړیږی. په دې حال کي د توکو او امتعې په برخه کی اسمي ارزښت په ټیټه سطحه کي ټاکل کیږي یانی)یعنی(په لیږو پیسو زیاتي اړتیاوي پوره کیدلای شي، بناءً پیسي ژر له منځه نه ځي او د اوږدې مودې لپاره په چلند کي پاتي کیږي . په ورته شرایطو کي د پیسو دغه خاصیت د پیسو له نشر سره هم تړاو لري په دې معنا کله چې د نشر په حال کی له غوره کاغذ څخه کار واخیستل شي نو پیسي د ډیر وخت لپاره دوام کوي.

7. د پیسو د ارزښت ساتلو خاصیت: دغه خاصیت د پیسو له مهمو خاصیتونو څخه ګڼل کیږي ،دغه خاصیت د پیسو د تبادلې خاصیت ته د څلور نورو خاصیتونو د ور ښنلو وړتیا ورکوي چې د پیسو د دندو د بحث په صورت کي به ورته اشاره وشي.

د پورتني خاصیت د شنني او تحلیل په موخه غوره ده چې د پیسو د ارزښت په برخه کي هم مطالعه وکړو تر څو د پیسو د ارزښت ساتلو خاصیت په ښه توګه درک کړ ایشو. پیسي د اسمي او حقیقي ارزښت تر څنګ د یو لړ نورو خواصو لرونکي هم دي ا و دپیسو حقیقي ارزښت د دې څرګندونه کوي چې د توکو او امتعې په مقابل کی ځای نیسي چې په کومه اندازه د پیسو د جذب قوه غښتلي ده چې کولای شو د حقیقي عاید تر عنوان لاندي یې مطالعه کړو. کله چې پهزیاتو پیسو باندي لیږ توکی واخستلای شو، په دې حال کي ویل کیږي چې زموږ د پیسو حقیقي ارزښت ټیټ یا ښکته دی. نو په دی اساس نتیجه تر لاسه کوو چې پخپله د پیسو دجذب قوه د دې څرګندونه کوي چې د جنس تر څنګ په ورته حال کي د قرضو او قیمتي اسنادو په مقابل کي د پرداخت وړ دي او ویلای شو هر شی چې د پرداخت یا تادیې وړتیا لري، د حفظ او ساتني د خاصیت لرونکي دي ځکه تادیه او پرداخت هم د ارزښت په مقابل کي منځته راځي .

د پیسو دندې

د دې لپاره چې د پیسو دندې په غوره توګه درک کړو ،غوره ده چې پیسي د هغوی د دندو له نقطه نظره تعریف کړو: هغه وسیله چې د تبادلې او یا اقتصادی ارزښت د سنجش په توګه استعمالیږي د پیسو په نامه یادیژي .

د پیسو له دغه پورتني تعریف څخه په ډاګه کیږي چې پیسي لاندي دندې تر سره کوي:

۱. د تبادلې د دندې په توګه د پيسو اهميت:

2. د سنجش او ارزښت معيار

۳. د پرداخت وسيله

4. د زخيره کولو وړتيا .

1. د تبادلې د دندي په توګه د پيسو اهميت:

په تبادله کی شته ستونزو ته په کتني سره د پيسو دغه دنده په توکو او خدمتونو کيڅرګنديږي. تبادله په خپل ذات کي څو ډولونه لري چې دتوکو مستقيمه تبادله يا مبادله لهپيسو څخه پرته تر سره کيږي او غيرمستقيمه هغه يې دتوکي په مقابل کي دتوکي تبادلې ته ويلکيږي خو د توکو ارزښت د پيسو په واسطه سنجول کيږي. په خالصه تبادله کي پيسي د ارزښتد سنجولو د معيار په توګه نه وارديږي بلکي په خالصه تبادله کي چې کومه ستونزه منځته راځي دا ده چې د تبادلې لپاره ارايه کيږي.

فعلاً په پرمختلليو اقتصادونو کي خالصه تبادله لږ تر سرګو کيږي خو غير مستقيمه تبادله متداول حالت لري البته لدې کبله چې په غير مستقيمه تبادله کي د توکو ارزښت د پيسو په واسطه سنجول کيږي .

کله چې له پيسو څخه د توکو د تبادلې د وسيلې په توګه کار اخيستل کيږی، تبادله په دوو ډولونو ويشل کيږي، په لومړی سر کي توکي په پيسو باندی بدليږی او له هغه وروسته پيسې په نورو توکو باندي بدليږي. د توکو پير او پلور په تبادلوي اقتصادکي د مستقيمې تبادلې د ځای ناستي حيثيت لري. کوم شخص چې تر خپلې اړتيا زياتي پيسې مبادله کړي نو بيا هم پيسې په توکيو)اشياو(باندي مبادله کوي، که هغه وغواړي اخستل شوي توکي په پيسو باندي مبادله کړي ،اصلاً شيان د خپل خريد له قيمت سره تبادله کيږي او دغه خريد د اړتيا وړ نورو شيانو د لاسته راوړلو لپاره کارول کيږي. پيسې په خپل دغه نقش کي د توليد عواملو ، شيانو او خدمتونو تحرک ته چټکتيا ورکوي او اقتصادي رشد ګړندی کوي.

2- د ارزښت د معيار په توګه د پيسو دنده:

د ارزښت د معيار په توګه کولای شو پيسې په هر معيار باندې اندازه ګيري او مقايسه کړو. له پيسو څخه د اقتصادي ارزښتونو د مقايسې په توګه استفاده کيږي. لکه له مر څخه چې د اوږدوالي او له کيلو ګرام څخه د وزن د اندازه ګيري په برخه کې استفاده کيږي. په تبادله کې دنورو توکو د لاسته راوړلو لپاره د توکو ظرفيت د مصرف اقتصادي ارزښت دی. دغه ارزښتونه په اقتصاد کی د قيمت په واسطه بيانيږي. د ارزښت د معيار په حيث له پيسو څخه د ګټې اخستلو په واسطه د مختلفو توکيو تر منځ اړيکه مشخص کيږي.

د اندازه ګيري د ټولو معيارونو په خلاف د اقتصادي ارزښتونو د اندازه ګيري دغه معيار يعني پيسې د نيمګړتياؤ لرونکي دي، د مثال په توګه که چيرته د اوږدوالی معيار په نظر کې ونيسو، د يوه مر اندازه په ټولو ځايونو کې سره ورته او ثابته ده، په داسې حال کې چې پيسې هميشه له قيمتونو سره اړيکه لري او قيمتونه تل نوساني حالت لري او اندازه ګيريې يې ثابته نه پاتې کيږي .د معيار په مقدرا کې دغه عدم ثبات د دې لامل ګرځي چې پيسې په بشپړه توګه نشي کولای د اقتصادي ارزښت د معيار په صفت خپله دنده اجرا کړي .

3- د پرداختونو دمعيار په توګه د پيسو دنده:

د پرداختونو د معيار په توګه د پيسو اقتصادي نقش د توکو او خدمتونو د مبادلې د وسيلې

په توګه د پيسو له دندې سره نږدې اړيکي لري. نه يوازې شيان او خدمتونه د پيسو په مقابل کيمبادله کيږي بلکې د تعهد په مقابل کې د پيسو پرداخت په راتلونکی کې رد او بدل کيږي. کلهچې يو کس توکي اوخدمتونه پيري، په راتلونکي کې د توکو اوخدمتونو په مقابل کې پلورونکي تهد توکو او خدمتونو پولي ارزښت واپس يا ادا کوي. د نويو اقتصادي ټولنو د خواصو له ډلې څخه د افرادو له لوري افرادو ته د معينو قرضونو ورکول تر ټولو ځرګند خصوصيت دي. بانکي حسابونه ،د شرکت د قرضدارانو حساب، د خصوصي او دولتي برخو

د قرضي اوراق او ټول قرضونه له تعهد او ژمني سره سپارل کیږي. ټول دغه ډول قروض د پیسو په واسطه بیان او تعریف شي.

نه یوازي دا چې پیسې په خپل واقیعت کي د ارزښت د معیار په توګه د نیمګړتیاؤ لرونکي دي ، بلکي د پرداخت د معیار په صفت هم بشپړتیا نلري. دغه نیمګړتیا د دې لامل ګرځي چېقرض اخیستونکي او قرض ورکوونکي ته ډېرې ستونزي را مخ ته کړي ، دمثال په توګه: که نن ورځ له یوه نفر څخه 500 افغانی قرض کړو او ژمنه وکړو چې پنځه کاله وروسته به دغه قرضه بیرته ادا کوو، د قرضو د بیرته ورکولو لپاره د هغه ژمنه ثابته پاتي کیږي. که چیرته د پیسو درانیولو قدرت زیات کړی وي، قرض ورکوونکي په غیر عادلانه توګه سود مند کیږي، که چیرته د پیسو د اخیستلو قدرت کم شوی وي ، تادیه کوونکی په غیر عادلانه توګه د اخیستلو کم قدرت قرضدار ته ورکوي چې دغه پیښه په واقیعت کي د پیسو یو ډول نیمګړتیا په ډاګه کوي.

یو شمیر اقتصاد پوهان وړاندیز کوي چې د پرداخت د معیار په صفت پیسې باید د زیات انحطاف لرونکي وي. که چیرته دغه وړاندیز و منل شي ، قرضدار ته بایده دې چې قرض ورکوونکي ته د قرض ورکولو په ترڅ کي د رانیولو هغه قدرت اداکړي چې د قرض اخیستلو په وخت کي یې تر ي تر لاسه کړی وو ، که څه هم پیسو خپلې فزیکي بڼې ته تغیر ورکړی وي.

4- د رانیولو د قدرت د وسیلې په توګه د پیسو دنده:

کله چې پیسې د مبادلاتو د تر سره کولو په توګه کارول کیږي، هغه عمل چې پیسې یې تر سره کوي په دوو برخو ویشل شوی دی .

الف: په لومړی سر کي یو شی په پیسو اخیستل کیږي او له هغه وروسته تر لاسه شوي پیسې په نورو شیانو او خدمتونو کي ضرب کیږي یانې)یعنی(رانیول شوی توکي پلورل کیږي او له درکه یې په تر لاسه شویو

پیسو باندي نور شیان اخستل کیږي نو ځکه خو ویلای شو چې د پیسو په واسطه مبادله په حقیقت کې له جنس په جنس تبادلې څخه عبارت دي. دغه معنا سمدلاسه استهلاکي توکي په بر کې نه نیسي.

ب: په تبادله کې ځنډ را منځته کیدی شي په دې معنا چې پیسې د خپلې خوښې تر وخت پوریساتلي شي یا د پیسو په واسطه هغه توکي رانیولای شو چې ژر د خرابیدلو خاصیت نلري ، نو دپیسو دغه حالت په حقیقت کې د پیسو د اخستلو د قدرت اجرا کیدل ګڼل کیږي .

د پیسو ارزښت

په کومو وختونو کې چې دطلا او نقره سیکې د پیسو په توګه په قانوني ډول په جریان کې وي نو د هغوي ارزښت په دوه برخو ویشل شوي .

۱:دپیسو فلزی ارزښت

۲:د پیسو تبادلوي ارزښت

۱ــ دپیسو فلزی ارزښت :په یوه واحد کې د ځای پر ځای شوی طلا یا نقري څخه عبارت ده یا فلزی ارزښت د موجوده طلا یا نقري په مقدار مربوطیږي چې هر څومره په یوه واحد کې د طلا یا نقری اندازه زیاته وي د پیسو فلزي ارزښت لوړ اوسي .

۲: دپيسو تبادلوی ارزښت:دا ډول ارزښت د کاليو ،پيسو او توليد د عواملو په بازار کی د راکړي او ورکړي سره رابطه پيداکوي ،تبادلوي ارزښت په ذکر شويو بازارونو کې د يو پولي واحد د خريد دطاقت څخه عبارت ده .

پخوا به د پيسو تبادلوي ارزښت زياتوالی او کموالی د پيسو د فلزی ارزښت تابع وو ،دپيسو د فلزي ارزښت لوړوالی دکاليو ،پيسو ،اوتوليدد عواملو(ځمکه،کار،سرمايه،منجمنټ)په بازار کې د يو پولي واحد د خريد د طاقت د لوړوالی سبب ګرځيده.

د وخت په تيريدو سره چي د فلزي سکو ځای کاغذي پيسو ونيوه نو دپيسو په ارزښت کې بدلون رامنځته شو،د پيسو فلزي ارزښت نه تنها يو اعتباري شکل لري او نور هيڅ فلزي ارزښت پکي پاتي نه دي او اوس مهال د پيسو تبادلوي ارزښت د شرايطو سره سم او مرکزي بانک د پاليسيو پر مطابق ټاکل کيږي ،د ورستيو بدلونونو په پام کې نيولو سره نن په ملي اقتصاد کې د پيسو ارزښت په لاندي دوه ډوله دي .

۱:دپيسو کورني ارزښت

۲:د پيسو بهرنی ارزښت

۱ــ د پيسو کورنی ارزښت :په يوه اقتصادي دوره کې د پيسو کورنی ارزښت د هيواد په بازارونو کې د ضرورتونو د رفع کولوپه منظور د عرضه شويو اجناسو او خدماتو مقدار څخه عبارت دی.

په ملی اقتصاد کې په يو مشخصه اقتصادي دوره کې چي څومره اجناس او خدمات د ضرورتونو د رفع کولو په منظور بازار ته عرضه کيږی ،او همدارنګه په يوه قتصادی دوره کې اشخاص او کورني عايد ترلاسه کوي يو د بل سره اړيکه لري.

که په بازار ته عرضه شويو کاليو اندازه H=(H1,H2,H3,..Hn)

داشخاصواو کورنيو له خوا ترلاسه شوی عايد په(M=(M1,M2,M3,…Mn

په بازارکې د پيسو کورنی ارزښت (W=(W,W2,W3….Wn

او د هيواد په بازارنو کې د کاليو قيمتونه(P=(P1,P2,P3…Pn

سره وښودل شي نو هغه مقدار کالي چي د يو پولي واحد په مقابل کې په بازار کې پيرودل کيږي د پيسو کورنی ارزښت راپه گوته کوي ،او هغه مقدار پيسي چي د کاليو د يو واحد لپاره د هيواد په بازار کې تاديه کيږي د کاليو د قيمت په نامه ياديږي .

چې په رياضيکي توگه يي په لاندي توگه ښودلی ښو

$$P=M/H \qquad W=H/M$$

د پورتنيو رابطو څخه لاندي نتايج ترلاسه کيدای شي.

۱ــــ د پيسو ارزښت او د کاليو قيمتونه دوه معکوس نسبتونه دي چې د کاليو د قيمت په لوړيدو سره د پيسو ارزښت کميږي او د کاليو د قيمت په کميدو سره د پيسوارزښتلوړيږي .

۲ــــ د پيسو ارزښت د هيواد په بازارونو کې د کاليو مجموعي عرضي سره مستقاودپيسودمقدارسره،معکوس-تناسبلری.

۳ــ د کاليو قيمتونه د هيواد په بازارونو کې د کاليو مجموعي عرضي سره معکوسه اړيکه او د پيسو دمقدار سره مستقيم تناسب لري .

۲ــــ د پيسو باندنی ارزښت: څرنگه چې په اقصادي فعاليتونه او د راکړي ورکړي ساحه د يو ملک په سرحداتو کې محدوده نه پاتي کيږي او د سوداگري اړيکي ورځ په ورځ پراختيا کوي ،کورني پيسي نه يوازي

په بازارونو کې د کالیو په مقابل کې بلکه د پیسو په بازار کې د باندینو پیسو په مقابل کې تبادله کیږي چې د باندنیو پیسو سره د کورنیو پیسو تیادله د یو نرخ د رامنځته کیدو سبب کیږي چې همدا نرخ ته د پیسو باندیني نرخ ویل کیږي .

د ا تبادلي د نرخ تغیرات (لوړوالی او کموالی)دپیسو په بازارنو کې د باندینیو پیسو په عرضي او تقاضا او همدارنګه د باندینیی سوداګري کې د بدلون او تغیراتو سره رابطه لري ،د کورنیو پیسو د یو واحد بیه په باندینیوپیسو باندی د پیسو باندني ارزښت څخه عبارت دي ،او دباندینو پیسو د یو واحد بیه په کورنیو پیسو د پیسو د تبادلي نرخ څخه عبارت دي.

څرنګه چې د پیسو کورني ارزښت دکالیو د قیمتونو سره معکوس تناسب لري همدارنګه د پیسو باندینی ارزښت او دپیسو د تبادلي نرخ هم یو د بل سره معکوسه رابطه لري ،د تبادلي د نرخ په لوړیدو سره د پیسو باندنیي نرخ کمیږي او د تبادلی د نرخ په کمیدو سره د پیسو باندیني ارزښت لوړیږي ،د پیسو کورني او باندیني ارزښت یو دبل سره ټینګي اړیکي لري چې د یوه بدلون په بل باندي پوره اغیزه کوي که د هیواد په داخلي بازارونو کې د خارجي بازارونو په نسبت د کالیو قیمتونه په چټکي سره لوړ شي نو ،

۱ــ د پیسو کورنی ارزښت یا د پیسو دخرید قوت د کالیو په بازارونو کې کمیږي .
۲ــ د کورنیو کالیو د قیمت لوړوالي په نسبت صادرات کم او واردات زیاتیږي.

۳ــ د وارداتو زیاتوالي د پیسو په بازار کې بهرنیو اسعارو ته تقاضا لوړوي،او همدارنګه د صادارتو په کموالی سره دبهرنیو اسعارو په برخه کې کموالی رامنځته کوي .

که دهیوادنو ترمنځ سوداګري د ازادی ببي سیستم منل شوی وی نو دپیسو په بازار کې د تبادلي نرخ لوړیږی البته د واردونکي هیواد لپاره او دپیسو باندیني ارزښت کمیږی ،که په سوداګري کې بدلون دثابتي بیي سیستم

منل شوی اوسي نو د تبادلي نرخ تر يوي اندازي په قراره کمیږی چي د مرکزي بانک دتدابیرو په نتيجه کې باندیني ارزښت او دتبادلي نرخ دواړه دوباره ثبات پیداکوي ،که چیرته په خارجي بازارنو کې د قیمتونو سطخه د داخلی بازارونو په نسبت لوړشي نو :

کورنیو کالیو ته تقاضا لوړیږي چي ورسزه قیمتونه لوړیږي او د پیسو کورني ارزښت کمیږي ،کورنیو بازارونو کي خارجي کالیو ته تقضا کمیږی خو په بهرنیو بازارونو کې کورنیو کالیو ته تقاضا زیاتیږی چي په همدي ترتیب په صادراتو کې زیاتوالی او په وارداتو کې کموالي رامنځته کیږي .

دوهم فصل

د پیسو سیستمونه او د پیسو دخپرولواصول

د فلزاتو له کشف او د هغوی د خصوصیاتو له درک سره نه یوازي دا چي تکنالوژی ته د بشر لاس رسی شونی شو، بلکي د مبادلي یوه غوره سیستم ته یې هم د لاسرسی زمینه برابره کړه. په لومړی سر کي د اوسپني، برونزو، سرو او سپینو زرو په څیر فلزات په زیاته اندازه استعمالیدل خو د هغوی د غوره خواصو د غښتلی موقف له مخې سره او سپین زر تر ډیره ځایه د خلکو په لاس کی پاتي کیدل.

د پخواني تمدن پیسو زیاتره د وسایلو بڼه درلو ده چي کولای یې شوای کار تري واخیستل شی لکه چاقو، تبر، غوری، ګلدان ، د ماهي نیولو چنګک ، سیم او داسي نور. دغه ټول وسایل له اوسپني، برونزو،

او مسو څخه جوړ شوي وو. له دغو اوسپنیزو توکیو څخه د ګټې اخستلو په موخهد هغوی اصلي شکل پولی ارزښت نه درلود. په دې وخت کي پیسې یوازي هغوتوکو ته ویل کیدې چې د استعمال او ګټې اخستلو وړتیا یې درلوده.

یو لړ شواهد شته چې په بنسټ یې سره زر لومړني فلز ګڼل کیږي چې د بشر له خوا تر استعمال لاندې نیول شوی دی. د مثال په توګه: ویل کیږي چې د مسیح تر میلاد 5000 کاله وړاندې له سرو زرو څخه د ګاڼو او سینګار په دود استفاده کیدله .په ورته توګه سپین زر هم د سرو زرو په څیر له ډیرې پخوا زمانې راهسې د خلکو د ګټې وړ ګرځیدلي دي.

په پخواني مصر کې د اوږدې مودې لپاره داسې تصور کیده چې ګواکې سپین زر له سرو زرو څخه زیات ارزښت لري خو له میلاد څخه ۱000 کاله پخوا سپینو زرو د خپل زیاتوالي او پریمانۍ له کبله په مصر کي خپل دغه موقف له لاسه ورکړ . د هسپانیا له معادنو څخهد نقرې زیات استخراج و زیاته عرضه او د مصر بازارونو ته د هغې زیات ورود هغه لاملونو وو چې د سپینو زرو د ارزښت د کموالي دلیل ګڼل کیږي.

ویل کیږي چې لومړنی جوړه شوي سکه ممکن له میلاد څخه ۷00 کاله وړاندې منځته راغلي وي چې د سرو او سپینو زرو مرکبه سکه وه.

د پیسو مورخین عقیده لري چې کاغذې پیسې د لومړی ځل لپاره په اتلسمه پیړۍ کي د پیسو د لیږد په ستونزه باندې د غلبې موندلو په موخه ترویج شوي . له اتمې څخه تر اولسمي پیړۍ پورې له لنډو مودې)وخت(پرته کاغذي پیسې د چین د امپراطور اومغلي امپراطورې په واسطه د چنګیز له کوشایې هیواد نه وروسته په زیاته اندازه انکشاف وموند. د یادې شوې دورې په اوایلو کې په اروپا کې د پرداخت لپاره له یو ډول چرمي پیسو څخه استفاده کیدله، نو په دې اساس ویلای شو چې د پیسو سیستم د بیلابیلو ډولونو

لرونکی دی چې هر یو یې په جلا جلا توګه په خپل وخت تشریح کیږي تر څو په ډاګه شي چې له فلز څخه پیل بیا تر کاغذه پوري د پیسو رشد او تکامل کوم پړاونه طی کړیدي.

پیسې یو دولتي سند دی چې په بشري ټولنه کي   دوه اصله لري چې د دولت له لوري نشر کیږي. د پیسو د نشر په ترڅ کي مرکزي بانک دنده لري تر څو په اړوند هیواد کي د پیسو د نشر کیدلو حجم د هغوی له پشتوانې سره په متناسبه توګه تر سره شي. پشتیوانهپه یوه هیواد کي د خالص اجتماعې تولید استازي توب کوي چې وروسته اجتماعي تولید د یوه تولیدي واحد په عدد کي ضرب کیږي چې ملي عاید ته مو رسوي ،او له هغه څخه وروسته ملي عاید د طلا په ډول ټاکل کیږي او ورته مقدار طلا د ضمانت په توګه د پیسو نړیوال وجهې صندوق یا IMF” international moneytary fund” ته ورکول کیږي او له هغه وورسته د پیسو نشر کیدل ترسره کیږي.

د دې لپاره چي دپولي سیستم په هکله کافي معلومت ولرو، په لومړی سر کي طبقه بندیکیږي او وروسته د هر سیستم په هکله معلومات ورکول کیږي چې په لاندي ډول دي:

١ . دوه فلزي سیستم

2. یو فلزي سیستم پولی

٣ . دپیسو مخلوط سیستم

4. د پیسو د بانکنوټ سیستم

1- دوه فلزي سیستم

د پیسو دغه سیستم د سروزرو او سپینو زروپه څیر دوه فلزات له ځانه سره لري او د تبادلې د وسیلې په توګه تري ګټه اخیستل کیږي. په دې سیستم کي طلا او نقره په مساویانه انداز ضرب شوي وي او دواړه یې

په شيانو او خدمتونو باندي د تبادلې يا بدلولو وړتيا لري . د تبادلې لپاره د ورته ډول مسکوکاتو وزن د صرافانو له لوري ټاکل کيده خو د صرافانو له لوري د دا ډول سکو وړاندي کولو و نه کړای شول تر اوږدې مودې پوري د تبادله کونکو اعتماد تر لاسه کړي ، همدغه لامل ؤ چې دغه چاره او د سکو د تضمين مسؤليت د دولت په غاړه ولويده. همدا شان د دواړو فلزاتو تر منځ د کومي ځانګړي اړيکي د نه شتون له کبله دې سيستم ونکړای شواى د اوږدې مودې لپاره خپل موقف او مقام وساتي او د يو لړ مهمو ستونزو د ايجاد لامل وګرځيده تر څو په ۱۸۰۴ ام کال کي د صنعتي انقلاب له رامنځته کيدلو سره صنعت پراختيا وکړه او په زياته انداز سرب له سپينو زرو سره يو ځای استخراج شول او په دې توګه د نقرې او طلا د ارزشت تر منځ يو معقول تناسب تامين شو.

لومړني هيواد چې په دې مورد کی يې اقدامات وکړل د فرانسي هيواد دی. په دې هيواد کيد سپينو او سرو زرو د سکو تناسب داسي تعريف شو چې بايد يواونس طلا به پنځلس (۱۵)انس نقره سره تر ۱۸۶۰م کال پوري تبادله کيده يعني له ۱۸۵۰څخه تر ۱۸۶۰م کال پوري د کلفورنيا او اسټرليا څخه په زياته پيمانه د طلا واردول ددي سبب شو چې هغه په نبنه شوي نسبت د طلا او نقري ترمنځ تغير وکړی چي يو اونس طلا به پنځلس اونس نقره سره تبادله کيده او په همدی ترتيب د نقری فيصدي په نقری يي سيکو کي په سلو کې له ۹۲,۵٪څخه ۳۳٪ته راکښته شوه البته د هنری په غوښتنه چې د ملک اضبت پلاروه دا دنسبت تغير د دی لامل شو چې د اطلا او نقری د سيکو ارزښت ترمنځ تفاوت راپيدا شی ځکه چي د نقری سيکي هغه ارزښت نه درلود کوم چې واقعی ارزښت يي بايد درلودی ،ددی پاليسي په عملی کولو سره د نقری صادرات زيات شول ځکه چې هر هيواد کوښښ کاوه چې د نقری په مقابل کې طلا لاسته راوړي.

دوه فلزی معیار په بلجیم،ایټآلیا،سویذرلند،کې هم جریان درلود او په ۱۸۷۴م کال کې رومانیا او جرمنی همدا معیار پلي کړ او په همدې د نړي نورو هیوادونو کوښښ کاوه چې دوه فلزی معیار پلي کړي خو مخکې له دي چې د نړي نور هیوادونه دا سیستم پلي کړي داسیستم له ناکامي سره مخ شو.

ګریشام قانون

توماس ګریشام د ملک الضبت مالي مشاور و او د هغه د ژوند دوره له ۱۸۱۹څخه تر ۱۸۷۹کال پوري رسیږی .

دې دا څرګندونه کوي چې خرابې پیسې همیشه ښې پیسې له منځه وړي ګریشام ملک الضبت ته وویل هغه سیکې چې د نقري په نسبت ډیر ارزښت لرونکي دي خلک یې د تبادلې د وسیلي په توګه د کارولو څخه ډډه کوي یعني طلایی سیکی له جریان څخه وځي او پر ځای یې هغه سکې جریان پیدا کوي چې لږ ارزښت لرونکي دي

لکه څرنګه چې مخکې ذکر شو ل ددی پدیدي لامل هنری د ملک الضبت پلار وه،هنری د نقري په سیکو کې د نقری فیصدي له ۹۲,۵٪څخه یې ۳۳٪ ته راکښته کړه او د نقرو په سیکو کې هغه ارزښت پاتې نه شو کوم چې واقعی وه،د خلکو په ذهنو کې د نقري سیکو د خرابو پیسو ځای پیدا کړ او طلا په همدی شکل په خپل حال پاتی وه نو خلکو باید طلا له ځانه سره ساتلی وایی ځکه چې د نقرو سیکي خپل ماهیت له لاسه ورکړیوه او خلک ویریدل چې که نقره له ځانه سره وساتي نو په راتلونکي کې به د نقري ارزښت نو هم ټیټاو خپل ارزښت به له لاسه ورکړي البته اسمی ارزښت ، او دا ددې سبب شو چې نقره په جریان کې پاتې شی او طلا د خلکو له خوا ذخیره اوپه جریان څخه لاړه شی

ګریشام د قانون لاه تشریح داوه چط د طلا او د نقری تر منځ یو اسمی یا قانوني قیمت پروت وه چې یو انس طلا به ۱۵انسه نقره کیده ولي د نقري دسیکو فیصدی ددذی لهمل سو چې اسمي قیمت تر څنګ غیری

اسمي قيمت هم رامنځته شي او قيمت د ازاد ماركيټ د عرضي پر اساس تعين كيده يعنی كله به چې په بازار كي د نقري عرضه زياته سوه د نقري قيمت به راكښته كيده او شايد د يو انس طلا په مقابل كط ۱۶ انس نقره ترلسه شوی وای يا تبادله سوی وای او خلكو به د يو انس نقري د ګټي ترلاسه كولو په خاطر طلا به يي په نقره تبارله كوله دا معاملات به ددې سبب شول چې طلا به له جريان څخه ووته او نقره به جريان كې شوه ځكه ډيرو خلكو كوښښ كاوه چې ګټه ترلاسه كړي تر څو پورتنی مشكلات ددی سبب شوه چې دوه فلزی پولي معيار له منځه ولاړ او د طلا معيار رامنځته شوه

2. د پيسو يو فلزي يعني طلايي سيستم

په طلايي معيار كي سيكی نه تنها په ملي سطحه بلكي په نړيواله سطحه هم د راكړي وركړی رول درلود ،په امريكا كې هم په ۱۹۰۰م كال كې طلايي سيكي د تبادلي د وسيلي په توګه كارولي چې يو امريكايی ډالر په ۲۵,۸ګراين طلا سره تبادله كيده .

په همدي شكل هر شخص كولای شول چې يو امريكايی ډالر په مقابل كې ۲۵,۸ګراينه طلا لاسته راوړي په طلای معيار كې هر هيوار د خپلو پيسو ثابت قيمت درلود يعنی د طلا او ډالر ترمنځ مشخص د تبادلي قيمت او په همدي ترتيب د طلا او پاونډ ترمنځ مشخص د تبادلی قيمت موجود وه مثلا كه يو هيواد غوښتي چې امريكاي ډالر د خپلو داخلي پيسو په مرسته راوړي نو دا تبادله به د طلا په نسبت ترسره كيده يعنی هغه قيمتونه چې هيوادونو د خپلو پيسو لپاره د طلا په مقابل كې ټاكلي وو تبادله ترسره كيده ددی معيار د ښه والي رازپه دې كي وه چې د هر هيواد دپيسو ارزښت ثبات هم په ملی او هم په نړيواله سطحه درلود.

ولی طلايي معيارځيني ستونځي له ځان سره درلودي يعني كله به چې كوم هيواد واردات درلودل نوموړی هيواد به دبادياتو د بيلانس دكموالی د مشكل سره مخ كيده او داكموالی ددی سبب كيده چط د ځكه همدا طلا وه چط د هر هيواد په داخلی پيسو تبادله كيده او كله به چی دا تنساب له منځه لاړ نو پر داخلي پيسو به هم

باور کمیده ځکه هغه تناسب چې د طلا او پیسو ترمنځ موجود وه ګډ وډ کیده نو هیوادونه مجبورول چې دا تناسب برابروساتي ، او دطلایي کمی ددی علت کیده چې پیسی هم کمي کړي او دا دپیسو کمی ددی لامل کیده چې دهیواد په سطحه په ارزانی (دیفلاسیون)رامنځته کړي ،چې ددي پایلي به پراجناسو داسی پریوتي چې داخلي اجناس ارزانه او خارجي اجناس په قیمته ترلاسه کیدل

همدا داخلي اجناسو ارزانه کیدل دبي کاري ،د سرمایه ګذاري کموالی سبب کیده او ترڅنګ یی هغه تناسب چی دهیواد د طلا او پیسو ترمنځ موجود وه سره ګډ وډ او په نتیجه کي د خلکو اعتبار په پیسو کمیده.

پورتنی ټول مشکلات ددی سبب شو چې په ۱۹۳۰م کال کې طلایي معیار هم په ملی او هم په نړیوال سطحه له منځه لاړشي .

3-د دوو فلزاتو مخلوط سیستم

که دوه نجیبه فلزات څخه په مرکب ډول سکي جوړ شي نو داسی معیار د مخلوط پولي معیار په نوم یادیږی چې ددی سکو لپاره یو خاص قیمت او خاصه فیصدي د فلزاتو لرونکي وي .

هغه ستونزي چې د تاریخ په اوږدو کي په بارټر سیستم کې موجودی وی ددي لامل شوي چط د پیسو فلزي سیستم رامنځته کړي چې دا فلزات عبارت وه له اوسپني او مس څخه ددي فلزاتو ماهیت د همدی فلزاتو په کموالي کې وه ولی د وخت په تیریدو سده او د مدرنی تکنالوژي پرمختګ ددی فلزاتو د کمښت ماهیت له منځه یووړ او علت شو چط ددي فلراتو ارزښت کم کړي او هغه پولي ارزښت چې په همدي دوه فلزاتو کي پروت وه له منځه ولاړ .

4-د بانکنوټ سيستم

بانکنوټونه په لومړيو کې د کا کاغذي پيسو په شکل رامنځته شول چې په پخوازمانو کې د يونان خلکو د پور د سند په بڼه کاروو او د رسيټا په نامه ياديږی يادوو . وروسته بيا تري کا غذي نوټ جو ړ شوپه حقيقت کې ويلی شو چې بانکنوټ د هما و پخوانيو اسنادوپرمختللی شکل دی ي کا غذي پيسېدد لومړي ځل لپاره په ختيځ کې په اجباري ډول د تبادلې د وسيلې په توګه رامنځته شوې او چينايان لومړني خلک و ل چې کا غذي پيسې يې رامنځته کړې په هغه وخت کې چې په نړی کې بانک شتون نه درلود چينايانو د خپلو ستونزو درفع کولو لپاره کا غذي پيسې د تبادلې د وسيلې په توګه رامنځته کړې تاريخي شواهد ښيي چې په کال 806زېږديز کې د فوبيلای قان په وخت کې کا غذي پيسې د نورو فلزاتو تر څنګ رامنځته شوې په هغه وخت کې چين دې پايلې ته رسېدلې و چې سره او سپين زر نه شي کولای د تبادلې اړتيا پوره کړي او د پيسو دوسيلې د کمښت احساس کېدو نو هغوی دا لازمه وګڼله چې د فلزي پيسو پر ځای کا غذي پيسې نشر کړي چې لګښت هم پرې کم راځي. ددې پيسو داعتبار تضمين امپراتور وکړو دې پيسو ګردش او اجباري قبولي لرله.د چين لوی سيا مارکوپولو چې نظريات يې زموږ په هېواد کې هم ډېر د قدر وړ دي په دې اړه وايي)) هېچا د دې جرئت نه لرلو تر څوخپل ژوند په خطر کې واچوي او د پيسو د نه اخيستلو هوډ وکړي((له دې جملې داسې څرګندېږي چې په هغه وخت کې د پيسو منل يواجباري امر و که چا نه منلو دا په دې مانا چې د مرګ له ګواښ سره به مخ و .ځکه چې دا د امپراتور امر و.

دا مس له دلويديزو پوهانو د ادعا د رد پدو ښکاروندوی ده زما په باور په يونان کې چې کوم اسناد په تبادله کې کاريدل د پور دسند په توګه خلکو ته د منلو وړ وي نه د تبادلې دوسيلې په توګه.د لومړيځل۱۶۵۶از لپاره بانکنوټ په سويدن کې رامنځته شول او دسويدن مشهور پوه پالم شتروخ دا ابتکار

وکړو .په اسیایي هېوادونو کي دا کړنه په نولسمه زېږدیزه پېړۍ کې ترسره شوه خو دلومړي ځل لپاره کا غذي پیسې په چین کې نشر شولې او پرخلکو منل یې هم اجباري ول.زمو ږ په هېواد کي دا کړنه په کابل 1919زېږدیز کې ترسره شوه او په دې وخت کې د پیسو مختلط نظام چې کاغذي او فلزي پیسې وې هم رامنځته شو دکا غذي پیسو رامنځته کېدل په هغه وخت کي یوه لوی نوښت وچې د هېوادونو په اقتصاد کې یې یوحرکت رامنځته کړ و. ددې وسیلې د رامنځته کېدو او پراختیا سببپه لاندې ډول دی:

۱:د سرو زرو د زېرمو د کمښت مخنیوی او ور ځ تر بلې د د ـه فلز لوړوالی

۲:د لګښتونو لوړ والی او په دې وسیله نغدو پیسو ته د اړتیاډېروالي د ټولني د اړتیا مطابق.

پورتني سیستمونو کي کا ذي اصلا شوی سیستم تر ټولو ښه سیستم دی چې په دې سیستم کي پیسې په خپل ذات کې د تبادلې وړ دي .افغانی پیسېهم په همدې چوکاټ کي مطالعه کېږي

دپیسو دنشرولو اصول

الف: د ټولني د اړتیاؤ اصل

ب: د بانکي اصولو له مخي د پیسو د نشر اصل

الف- د تولني د اړتیاؤ اصل: دا د بانکنوټ د نشر له هغه اصل څخه عبارت دی چې پیسې د تولني داړتیاو د منبع او اساس په توګه پیژني . دغه اصل د لومړی ځل لپاره په فرانسه کي منځته راغي ، په دې وخت کي د فرانسي بانکونه په دې باوري شول، چې په کار نه ده د پیسو د نشر لپاره د هغوی پشتوانه ضروري و ګڼل شي ځکه دغه پیښه ممکن د دې لامل شی چې د اقتصادي او تولنیز رشد لپاره دلازیمي لګښتونو اړین کیدل را منځته کړي پداسي حال کي چې د پشتیوانې په توګه پولي اصل د انګلستان له لوري تایید شو. دغې پیښې دا مفکوره ایجاد کړه چې پیسې باید په هغه اندزه نشر شي چې له خپلي پشتوانې سره متناسبې وي تر څو له انفلاسیوني شرایطو څخه مخنیوي وشي ځکه د پیسو د انتشار په ترڅ کي د کنرول نه شتون انفلاسیون ته لاره هواروي .

له همدې کبله په لومړی پړاو کي د(Dufrance) په نامه د فرانسې د مرکزي بانک له لوري پیسې نشر شوي او په دوهم پړاو کي د پشتوانې له اصل څخه استفاده وشوه او په دې توګه په هغه ځای کي د پیسو ۷5٪ او وروسته 25٪ پشتوانه قانوني اعلان شوه . له بله لوري د انګلستان دولت ۱00٪ پشتیوانه وړاندي کړه له همدې کبله په ۱۸۸4 ام کال کي د پیل یا) Plat) د طرحه شوي قانون د طرفدارانو له لوری د سخت فشار له کبله د پیل قانون تصویب شو. د دې قانونمطابق هر هیواد اړ دی چې د ځواکمني پشتواني د درلودلو په ترڅ کي پیسې نشر کړي. دغهقانون د۱۸۸4 ام کال د جنوري په میاشت کي د انګلستان د بهرنیو چارو د وزیر)رابرټ پیل(پهنوبښت د هغه هیواد مجلس ته وړاندي او تصویب شو چې تر اوسه پوري د هغه په نامه یادیژیخو کومي پیښي چې له هغه وروسته منځته راغلي د یادشوي قانون نیمګړتیاوي یې په ګوته کړیاو د انګلستان دولت په ناچاره توګه له دې اصل څخه پشا شو. سره لدې چې د پشتواني دغه اصل د پیسو دمحوري اصل په توګه منل شوي خو له دغه اصل څخه د تینتي یا پشا کیدلو دوه عوامل خورا موثر ول .

۱. صنعتي انقلاب او لدې انقلاب څخه د ګټې اخيستنې په موخه د لګښتونو زياتوالى

2. د فرانسي او انګلستان تر منځ د جنګ پيل کيدل .

1. د پيسو دنشر بانکي اصل: د پيسو د بانکي اصل په برخه کي يادونه کيږي، هغه هيوادونه چېپه مرکزي بانکونو کي يو مقدار طلا د تضمين په توګه ږدي او له هغه وروسته د پيسو په نشر باندي پيل کوي. د طلا دغه مقدمه په هيواد کي د اقتصادي فعاليتونو نماينده ګي هم کوي چې د ناخالص اجتماعي توليد په نامه ياديژي. له دغو اقتصادي فعاليتونو څخه وروسته depreciation يا فرسايشات، مزد او معاشات وضع کيږي چې په پايله کی يې خالص اجتماعي توليد پاتي کيږيچې د مقدرا او ميچې له مخی يې دولت پيسي نشر کوي. دا چې مرکزي بانک د ورته بهير د کنرول دنده په غاړه لري نو له همدي امله د بانکي اصل په نامه يادېږي .

5- په بانکنوټ باندي د طلا د تبادلي معيار

الف: په طلايې مسکوکاتو باندي بدليدونکی بانکنوټ : دا ستېندرډ د دې څرګندونه کوي چې په چلند کي اچول شوي بانکنوټونه په مستقيمه توګه په طلايې مسکوکاتو باندي د بدليدلو وړتيا يا اعبتار لري. دغه ستېندرد تر ډيره وخته د اعتباري اسنادو لپاره يې په بازار کي زمينه مساعده کړي وه، خو د اعتباري قوي د نزول له کبله يانی)يعنی(له يوه لوري د طلا ساتلو ته د دولتونو د علاقمندي لرل او له بله لوري بانکونه په طلايې سکو باندي د بدلون په ترڅ کي د بانکنوټونو د څښتنانو له هجوم سره مخ کيږي چې په پايله کي يې د بانکونو طلايي زيرمي په ګړندۍ توګه کميږي او ضربې ستونزي را منځته کوي . له همدي کبله دغه ستندرد خپل اهميت او ګټورتوب له لاسه ورکړی او د يوه نوي ستېندرډ د منځته راتلو لپاره يې پلمه جوړه کړه تر څو په اقتصاد کي يو نوی حرکت را منځته شي.

ب: د طلا په ميله باندي بدليدونکي بانکنوټ

تر دغه پولي سټندرډ لاندي موږ په عمومی توګه له پخواني سټندرډ څخه د وتلو بهير مطالعه کو .

لاندي جمله دې تکميل شي.

دا سټنډرد د دې ښودنه کوي چې د بانکونو د طلايې زيرمو له کموالی څخه د مخنيوي په موخه چې د پخوانی معيار له سرو نيمګړتياؤ څخه شميرل کيدې ، په هغه و ويشل شي تر څو له بانکونو څخه د بانکنوټونو د بدلېدو په واسطه طلا تر لاسه کړی.

هغه شمعه دان چې زياتره له اووه کيلوګرامه طلا درلوده مخنيوی وکړ.

دغه ستندرد تر يوه وخته خپل کار تر سره کړيدی خو په دې نه دی توانېدلی چې د بانکونو د طلا د زيرمو له کموالي څخه مخنيوی وکړي.

ج-د سرو زرو اسعاري معيار

دغه سټندرډ له دې کبله ظهور موندلی چې د بانکنوټ پخواني سټندرډ په طلايې ميلو باندي د بدليدلو له کبله د طلايې زخايرو د کموالي د مخنيوي توان نه درلود نو له همدې کبله دغه سټندرډ له داسي حرکاتو سره منځته راغي چې له کبله يې يو ډول پيسې په نورو هغو پيسو باندي بدليدلای شوای چې په طلاباندي د بدليدلو وړتيا لري. دغه سيستم په حقيقت کي په هندوستان کي د نقرې د پولي سيستم اقتباس ګڼل کيږي .

د-دطلايې اسعارو پولي سيستم، يا سيستم پولی طلا اسعاری

له دوهم نړيوال جنګ نه وروسته نړی د سرو مالي نهادونو د ايجاد شاهده ده او له همدې

نيټې څخه وروسته يې د لومړی ځل لپاره واحد پولي سيستم تر لاسه کړ چې د نورو عواملو له کبله يې دوام ونکړ. د دوهمي نړيوالي جګړي فاتح هيوادونو له لومړی نړيوال جنګ نه ورسته د ايجاد شويو شرايطو دمخنيوي په موخه تصميم ونيو تر څو مهار کوونکي تدابير پکار واچوي ، له همدې کبله د 4519 ام کال د ډسمبر د مياشتي په 72 امه نيټه د نړې 92 هيوادونه د امريکا په)بريټن ووډز(کي سره کيناستل او له

اوږدې مناقشې وروسته د امریکا له لوري د)وايټ(او د انګلستان له لوري د)د کنيز(طرحې ومنل شوي چې په پايله کې يې د پيسو د نړيوال وجهي صندوق يا I. M. F او I. B. R. D يا نړيوال بانک په څير دوه سر نړيوال سازمانونه تاسيس شول.

په دغه کانفرانس کې تر ټولو مهم ټکی دا و چې د لومړی ځل لپاره د پيسو د واحد نړيوال سيستم په پښو و درېده ، د دې سيستم اصلي ميکانيزم دا و چې د امريکا ملګرو هيوادونو ژمنه وکړه تر څو د 35 ډالرو په مقابل کې يو Once اونس طلا پرداخت کړي. دا په دې مانا)معنا(ده چې د نړۍ د طلايي زيرمو د کموالي د مخنيوي په موخه اسعار يا طلايي ميلي چې په خپله په سرو زرو باندي د بدليدلو وړتيالري، د پيسو د پشتوانې په توګه قبول شي. په زړه پوري ټکي پکي دا دې چې د ژمني په وخت کي امريکا يوازي د اتلس ملياردە ډالرو لپاره پشتوانه درلوده خو دغه هيواد د ۸۳ ملياردە ډالرو په نشر کولو لاس پوري کړ او په دې توګه يې د امريکا اقتصادي ،سياسي او ټولنيز سياست له نړۍ سره مستولي کړ.

د اقتصاد په قاموسونو کي دغه حرکت د ډالري ډيپلومونو په نوم تثبيت شويدی، له هغه وروسته په ۱۹۷0 ام کال کي د امريکا متحدو ايالاتو د ۱5 ملياردە ډالرو په مقابل کي چې په سرزرو باندي بدليدلای شوای ،۱00 ملياردە نور ډالر نشر او بازار ته عرضه کړل چې په دې توګه په طلا باندي دبدلېدونکی يوه ډالر په مقابل کي يې ۷ ډالره نشر کړل.

اروپايي ټولني چې فرانسه يې په سر کي وه د جنرال)دوکول (په مشري له دغه سيستم څخه د وتلو هلي ځلي پيل کړي له همدې کبله په ۱۹۷۱ ام کال کي يې په سرو زرو باندي د زيرمه شويو ډالرو د تبديلي غوښتنه طرحه او په همدې کال يې امريکا ته وړاندې کړه . امريکا د نړيوالي ژمني مطابق ورته چارې د تر سره کولو له درکه د طلايي زيرمو له سخت کمي سره مخ شوه له همدې کبله په ۱۹۷۳ ام کال کې دولت

د ریچارډ زیکسن په مشري خپله نړیواله ژمنه بیرته واخیسته او په دې توګه د بریټن ووډز پولي سیستم له ماتي سره مخ شو.

د الکترونیکي پیسو منځته راتګ

د کاغذې پیسو د منځته راتلو په بهیر کي ولیدل شول چې یو لړ عواملو په مستقیمه توګه دې ته زمینه برابروله چې کاغذې پیسي منځته راشي، د الکرونیکي پیسو د منځته راتلو په برخه کي هم یوه مهم دلیل ته اشاره کولای شو چې له صنعتي انقلاب څخه عبارت دی او تر ټولو مهمه موضوع یې د سوداګرۍ له نړیوالتوب څخه عبارت دی چې په ترڅ کي یې له بانکي حسابې تیروتنو څخه د مخنیوي او اقتصادي مثمریت په موخه الکرونیکي پیسي له لاندی ډولونو سره منځته راغلي:

د پور کارتونه: د پورونو کارتونه د اعتباري کارتونو پـه څېر دي چې مشتري کولای شي توکي پېرې واخلي او تادیه د خپلي بانکي حسـاب څخـه د برېښنایي پیسو په وسیله ترسره کړي.

د ارزښـــت د زېرمـــه کولـــو کارتونـــه: دا کارتونـــه د ورکـــړې او اعتبـــاري کارتونو په څېـر دي ولـې تـوپیر یـې پـه دې کـې دی چـې د ارزښـت د ز ېرمـه کولو کارتونه د ثابت مقدار مبلغ اسم لرونکی دی. د ارزښ ت د زېرمه کولو عادي کارتونه د ډالروله مخکې څخه دځانګړي شوي مبلغونواخیستل دي چې مصرف کوونکي یې په راتلونکي کې په لګښت رسوي تـرټولو ښه کارت یـې سمارټ کـارت دی چـې یـو چیـپ لـري او کـولای شـو د اړتیا پر وخـت لـه خپل بـانکي حسـاب څخـه مصـرف وکـړو سمارت کـارټ کولای شي چې ای ټي ایم ماشینونو یا شخصي کمپیوټرونـو او ځانګړوتیلفونو په وسیله معاملات ترسره کړي

.

نغدې برېښنايي پيسې : نغدې برېښنايي پيسې د برېښنايي پيسو يو ډول دی چې د انترنيټ په وسيله توکي او چوپړتياوې پرې اخيستل کېږي يو مشتري کولای شي چې په يو بانک کې حساب پرانيزي له انټرنيټسره وصل وي برېښنايي پيسو ته لاسرسی پيدا کړي او خپل شخصي کمپيوټر)PC(ته ولېږدوي.

برېښنايي چکونه: دا چکونه د انټرنيت ګټه پورته کوونکو ته اجازه ورکوي چې خپل صورت حساب ته بې له دې چې کا غذي چک ولېږدوي ورکړه تر سره کړي د چک ګټه پورته کوونکي چک په خپل کمپيوټر کې ليکي او بل چا ته يې لېږي چې په خپل وار بانک ته لېږل کېږي که چېرته بانک په دې پوه شي چې چک سم دی نو بانک د چک پيدا کوونکي ته دحساب لرونکي له حساب څخه ورکړه کوي.

دریم څپرکی

3- د پیسو د مقدار په اړه د پوهانو نظرونه

د پیسو د مقدار تیوري: د پیسو د مقدار تیوري په لومړی سر کې د مرکانتلیستي مکتب د لاروي ،فرانسوي پوه J. boden له لوري منځته راغله خو کلاسیک امریکایي او انګلسي پوهان هر یو فیشر او دیوېډ ریکاردو د پیسو د مقدار د تیوري اصلي بنسټ ایښودونکي ګڼل کیږي.

د ډیوېډ ریکارډو نظریات: ډیوېډ ریکارډو د پیسو د مقدرا د تیوري بنسټ ایښودونکی او د کلاسیک مکتب مشهور پوهان ګڼل کیږي. هغه عقیده درلوده چې پیسې باید سل فیصده د طلا پشتیوانه ولري.

د هغه په عقیده پیسې یوازې د تبادلې وسیله دي او له دې پرته یې د پیسو بله دنده پهرسمیت نه پیژندله ، د ریکارډو په آند د قیمتونو لوړوالی او ټیټوالی چې په مجموع کې د پیسو د مقدار د بدلون له امله منځته راځي یاني قیمتونه د پیسو د تغیر تابع دي. ریکاردو د لومړي ځل لپاره د M=P.T په ډول د پیسو د مقدار فرمول منځته راوړ او د همدې فرمول په مرسته یې وکړای شول د قیمتونو فرمول هم ترلاسه کړي یاني P= M/T . په دې صورت کې ریکاردو د قیمتونو دسطح د ثبات په موخه د پیسو د ټول ټال مقدرا په واسطه له نورو ټولو عواملو څخه صرف نظر وکړ او پورتنی فرمول یې د ټولو پوښتنو حل و باله چې پورتنی فرمول د نړیوال تجارت په ډګر کې د هیوادونو تر منځ هم صدق کوي . په دې ترتیب د هیواد په داخل کې د طلا

د زیاتوالي په ترڅ کې د توکو په مقابل کې قیمتونه کمیږي او په نتیجه کې یې صادرات لوړیږي ، او بهرنیان په ارزانه توګه توکي تر لاسه کوي ، برعکس که چیرته په هیواد کې د توکو قېمتونه لوړ شي نو دغه پېښه واردات تشویق کوي او بهرنیان په لوړ نرخ سره په هېواد باندې توکي پلورلای شي.

دغه پېښه تر هغه وخته زیاتوالی مومي تر څو چې صاردات ورو ، ورو‌صعودي سیر او واردات ورو ، ورو نزولی سیر خپل کړي تر څو د تعادل نقطه منځته راشي .

په دې توګه لیدل کیږي چې د وراداتو د زیاتوالی په ترڅ کې له بهرنیو هیوادو څخه هیواد ته زیات توکي راوړل کیږي او په پایله کې یې صادرات کمیږي او هیواد ته په کمه اندازه طلا ورادیږي. دغه پېښه د دې لامل ګرزي تر څو د تعادل حالت له منځه ولاړ شي ، د عدم تعادل دغه حالت هغه وخت منځته راځي چې صادرات زیاتوالی وکړي او د صادراتو کموالی د تعادل تر نقطې پوري دوام کوي.

د فیشر نظریات) 1870- 1947 (: امریکایي یوهان فیشر د)د پیسو د رانیولو قدرت(په نامه خپل کتاب کې د ریکاردو نظریات بشپړ کړل او هغه د پیسو د مقدار د تیوري د بشپړ فورمول د وړاندې کوونکي په صفت و پیژندل شو، خو تر دغه پوه د مخه د J. Stmill په نامه یوه بل فرانسوي عالم چې د ډیویډریکارډو له طرفدارانو او د سیاسي اقتصاد د اصولو په نامه دیوه کتاب لیکوال هم دی د) ۱۸0610- ۱۸۷۳(تر منځ یې ژوند درلود د پیسو د مقدرا د تیوري په فرمول باندې یې کار کړیدی .Stmill عقیده درلوده چې د پیسو د ټول ټال مقدار تر څنګه د پیسو د دوران سرعت هم اساسي رول لري. د پیسو د دروان سرعت د اقتصادي او حقوقي واحدونو تر منځ د یو واحد پیسو د ګردش له دفعاتو څخه عبارت دی.

فیشر د استیمل له نظریاتو څخه په استفادې سره په دې باوري شو چې د پیسو له ټول ټال مقدرا سره په څنګ کې په فزیکی ډول د چیک په ډول دفري یا تحریري پیسي هم د پیسو په ټول ټال مقدرا باندي تاثیر اچوي. نوموړی په دې عقیده شو چې دفري پیسې د فزیکي پیسو په څیر د دوران د سرعت لرونکي دي.

فیشر د پیسو ټول ټال مقدار په M، د پیسو د دوران سرعت په V، د تحریري پیسو مقدار پهM او د پیسو د دوران سرعت پهˊv سره وښود چې په مجموع کې یې د پیسو د مقدرا د تیوري تر ټولو ښېړ فرمول منځته راوړ .

یعنی MV+MV= P*T..........۱

په دې ځای کې دوه نقطې خورا اهمیت لري د پیسو د دوران سرعت ثابت فرض شویدی.

تحریري پیسې د حقیقې پیسو په اساس ایجاد کیږي. دفري پیسې حقیقې پیسې دي. نو ویل کیږي چې تحریري پیسې او د پیسو د دوران د سرعت ثابت ساتل د پیسو د مقدار د تیوری د تفکر اساسي برخې دي . د موضوع د وضاحت په موخه لاندي مثال ته پام وکړئ:

فرضاً که د یوه هېواد تجارت د دوران له مخې 500 افغانۍوي او د ورته دوران د ساتلو په موخه د اړوند تجارت شرکت د 50 میلیونه افغانیو په ساتلو باندي مجبور وي ، اوس د یاد شوي شرکت د تجارت د پیسو دوران دوه چنده یعنې ۱00 میلیونه افغانۍ تثبیت کیږي. د پیسو د مقدار د تیوري د اصل له قبلولو سره ، باید د اړوند شرکت د تجارت د پیسو د دوران ساتلو په موخه ۱00 میلیونه افغانۍ یانې ۱0٪ قبولې شي ، لیدل کیږي چې د پیسو د دوران د سرعت د ثبات له داډ سرهسره کله چې د تجارتي شرکت د پیسو دوران زیاتوالې وکړي، د ساتل شویو پیسو مقدار هم دوه چنده یانې له 50 میلیون څخه ۱00میلیونو ته زیاتوالی مومي. همدا شان لیدل کیږي چې د دفري پیسو ټول ټال مقدار هم فرض شوی دی چې له حقیقي پیسو سره ۱00٪ متناسب زیاتوالی کوي .

د پیسو د مقدرا تیوری هم د نورو هغو په څیر د پوهانو تر زیاتو نیوکو لاندې راغلي چې دغه نیوکې یا انتقادات په ځانګړې توګه د) البرت افتاؤن ،او ناګاروه (په نامه د دوو فرانسوي علماؤ له لوري مطرح شویدي.

د پیسو د مقدار په تیوري باندې نیوکې:

1. د پیسو د مقدرا په تیوري باندي د افتالیون نیوکې له دوو لوریو مطرح شوېدي.

الف: کولای شو د پیسو مقدار د هغوی د جوړښت له مخې مطالعه کړو.

ب: هغه عوامل چې په خپلواکه توګه له وړاندي شوي فرمول څخه عمل کوي.

الف: افتالیون عقیده درلوده چې د دوران قبول شوي سرعت په ثابته توګه د پیسو دمقدار د تیوري له لوري غیر منطقي بریښي. دی ددغې نیوکي د ثبوت لپاره له پخواني مثال څخه یادونه کوي .

که تجارتي دوران ۱00٪ زیاتوالي وکړي ، نشو کولای قناعت وکړو چې د پیسو سرعت هم دتجارتې دوران د زیاتوالي په څیر زیاتوالی کړیده. په پخواني مثال کي چې د پیسو د دوران سرعت۱0 فرض شوی وو، د تجارتي دوران له زیاتوالي سره ممکن د پیسو د دوران سرعت د 5۱ او یا ۱۹ عدد وښېي، له همدې کبله نشو کولای د فیشر له لوري د وړاندي شوي فرمول MV+MV=P*T په صحت باندي باور ولرو .

ب: د پیسو ټول ټال مقدار یانې حقیقي او دفري پیسې کولای شي د پیسو د مقدار د تیوري په څیر عمل وکړي ، ځکه د دې نظر خلاف چې تصور يې کاوه، دفري پیسي له فزیکي پیسو سره ۱00 ٪ متناسبې دي، منځته راځي ، عمل کوي او دفري پیسې کولای شي د فزیکي پیسو په پرتله زیاتوالی یا کموالی وکړي. دغه امر هم په ډاګه کوي چې د پیسو د مقدار ورکولو شوي فرمول د کار وړ ندي.

د انتالیون له نظره مستقل عوامل هم کولای شی د پیسو د مقدار په وړاندي شوي فرمولباندي اثرات وغورځوي. د مثال په توګه د ځیني پدېدو اثرات کولایشی په لومړي پړاو کي قېمتونو ته بدلون ورکړي ، مثلاً د نرخونو د لوړوالي په ترخ کي د پیسو د ټول ټال مقدار زیاتوالی ایجابیژي ، په ۱۳۵۷ ام ه ش، کال کي زموږ په هیواد کي هم ورته پدېده منځته راغلي وه یانې په دې کال کې د جګړي د را منځته کیدلو له کبله د ښار اړیکي وشلیدې او قیمتونو لوړوالی وموند، دولت ددې لپاره چې د د قیمتونو د لوړوالي په تناسب د معاش د سطح له نزول څخه مخنیوی وکړي ، په لومړی سر کي د نظامي منصوبینو معاشات لوړ کړل او وروسته یې د دولت د کارمندانو مزد او معاش ته زیاتوالی ورکړ. له مثال څخه په ډاګه کیږي چې په لومړی پړاو کي پرته لدې چې په لومړی پړاو کې پرته له هغه چې په جنګ کې ده پیسو په مجموعي کې ډیر توپیر راشي قیمتونه په جنک کې چې خپله یو ټولنیزه پدیده ده بدلون یا توپیر نه منونکی دي. او دقیم)نرخونو(دسطحې لوړوالی د دې باعث شو چې د پیسو ټول ټال مقدار زیات شي. چې په پایله کې دپیسو د تیوری په اندازه برعکس نسبت راشي.

د ناګارو نظریات: ناګارو په خپلو نظریاتو کي د کینز نظریات خپل اساس ګرځولي او مخالفه عقیده لري چې بازار ته نشر شوي ټولي پیسې سره اوړي، را اوړي او په مقابل کي یې تولیدات هم ورته لوبه کوي، بلکي په دې عقیده وه چې ټولي پیسې د دولت له لوري ساتل کیږي او یا زیرمه کیږي ، د مثال په توګه که چیرته د پیسو ټول ټال مقدار 200 میلیونه فرض کړو ،۱۸۰ میلیونه یې بازار ته وړاندي کیږي او پاتي 20 میلیونه یې زخیره کیږي، په مقابل کي یې توکي هم له ورته قانون څخه برخورداره دي له همدې کبله ناګارو د پایلې اصل ته رسیږي .

– کله چې د پیسو ټول ټال مقدار بدلون وکړي او د هغه متناسب د توکو ټول ټال مقدار هم بدلون وکړي، د قیمت په سطحه کي کوم بدلون نه راځي.

- که چیره د پیسو په ټول ټال مقدار کی زیاتوالی ولیدل شي ، زیات شوی مقدار بازارته نه واردیږي ، نو بیا هم د قیمتونو په سطحه کي بدلون نه لیدل کیږي.
- د توکو د بدلون د ثبات او پیسو د ټول ټال مقدار د زیاتوالي په ترڅ کي د قیمتونو سطحه بدلون کولای شي.

ماخذونه

۱:(ورین،امان الله،۱۳۹۶کال سوله خپرندویه ټولنه)

۲:احمدزی،محمدنور،۱۳۹۵کال ،لکچر نوټ ،پکتیا پوهنتون)

۳:مینه ای،غلام حضرت،۱۳۹۲کال ،تخنیکي او مسلکی زده کړو اداره)

۴: وحدت،عبدالجبار ،۱۳۹۶کال .،لکچر نوټ.زم زم پوهنتون)

۵:(www.ketabton.com)